

“ตำรากบ(ะ)” ท่องโลกตำรับกับข้าวไทย

“ภูพระบาท” ไม่ใช่ “ภูภูเวียงน”
ในตำนานอุรังคธาตุ

คติสมเด็จพระจักรพรรดิราช
ในพระนามพระราชโอรสพระราชธิดาในรัชกาลที่ ๕

“ภูพระบาท” คือ “เมืองพาน”
ในประวัติศาสตร์ลุ่มน้ำโขง

รำลึก
อาจารย์ล้อม เพ็งแก้ว

ศิลปวัฒนธรรม

๙ มดลัมซ้าง / ขรรค์ชัย บุนปาน

๑๐ อาจารย์ล้อม เฟื่องแก้ว / เอนก นาวิกมูล

๒๔ เพลงพ่อแต่ง / บุรพา อาร์มกัร

๒๘ ที่มาของนันทโพนันทสูตรคำหลวง / ศาสตราจารย์ ดร. นิยะดา เหล่าสุนทร

๓๕ ศิลข้อ ๕ / ขุนทองกะลาเปี้ยก

๓๖ อิทธิพลความเชื่อในคติสมเด็จพระจักรพรรดิราช

ที่ปรากฏในพระนามพระราชโอรสพระราชธิดาในรัชกาลที่ ๕ / กฤตนันท์ ในจิต

๔๓ เพียงวัน - อีกวัน... / พนม นันทพฤษ

๔๘ “ตำราปาก(ะ)” ท่องโลกต้อนรับกับเข้าไทย / นริศ จรัสจรรยาวงศ์

๘๔ กำเนิดโปสการ์ด ภาพ “พระปิยมหาราช” / ไกรฤกษ์ นานา

๑๐๒ ภูพระบาท ไม่ใช่ภูเขาวีรในตำนานอุรังคธาตุ / ดร. ยุทธพงศ์ มาตย์วิเศษ

๑๒๐ “ภูพระบาท” คือ “เมืองพาน” ในประวัติศาสตร์สังคมลุ่มน้ำโขง

(สมัยอาณาจักรศรีโคตรบูร-ล้านช้าง) / กำพล จำปาพันธ์

ท่านผู้หญิงเปลี่ยน ภาสกรวงศ์

“...ก่อนที่จะมารับประทานจับขามข้าวๆ แล้ว จงพิจารณานี้ก็ดูไปก็คงจะรู้ว่า คนสักเท่าไรหนอ ใครได้เล้าได้ทำการนี้ เพื่อที่จะให้อุปบัติเกิดขึ้นเป็นข้าวสุกขามหนึ่งนั้น ก็จะพบเห็นว่า จำนวนคนที่ทำการนั้น จะเป็นอย่างมากที่สุด แต่ที่ผู้เป็นใหญ่อันสำคัญนั้น ก็สามคนคือชาวนา ๑ ผู้สีซ้อม ๑ คนหุงต้ม ๑ แต่ชาวนานั้นเล้าก็ต้องใช้แรงอยู่เสมอทั้งคน แลปลูสดำด้วยกัน เพื่อที่จะเพาะหว่านให้เกิดพืชพันธุ์ธัญญาหารไม่แต่เท่านั้นชาวนานั้น ก็ต้องใช้เครื่องมือด้วย เครื่องมือนั้นช่างไม้ช่างเหล็ก ก็ได้ออกแรงทำให้เกิดขึ้น แลในปีตยุบนี้ นายช่างได้ทำเครื่องจักรยนต์กลไกใช้ในการทำบารุงที่ดินขึ้นมาก ที่เราชักนำเข้ามาใช้อยู่บ้างแล้ว แลช่างเหล็กนั้นเล้าก็ได้ใช้อาไศรยแรงผู้ช่วยทำการ แลผู้ที่ทำการขุดถลุงแร่เหล็กแลถ่านด้วย เมื่อได้เหล็กแลถ่านขึ้นมาแล้ว ก็ต้องการนายช่างที่ฉลาดผู้จะแนะนำ ให้ทำ เหล็กแลถ่านนั้นใช้ให้เป็นประโยชน์ แลแรงที่ลงทำการงานเหล่านี้ ก็ต้องมีผู้ชี้แนะ การด้วยอีกเล้า ก็แต่ส่วนของชาวนาอย่างเดียวเท่านั้น จะมีคนทำงานสักเท่าใดเล้า ผู้อ่าน จงนึกนับดูเถิด...”

ท่านผู้หญิงเปลี่ยน ภาสกรวงศ์

แม่ครัวหัวป่าก์

ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๑)

ศิลาข้อ ๕

● แล้วหลวงตามาถึงศิลข้อห้า

เรื่องสุรายาเมาเหล้าทั้งหลาย

คือทางสู่ทุกข์มหันต์อันตราย

ทั้งหญิงชายใคร่ครวญให้จงดี

แก้วที่หนึ่งเฮฮาภาษารัก

แก้วที่สองคึกคักรักน้องพี่

แก้วสามความใจกล้ำมาทันที

แก้วที่สี่ลิ้นรื้อไม่กลัวใคร

แก้วที่ห้าทำทายเป็นไปทั่ว

มิเกรงกลัวอินทร์พรหมยมไหนไหน

ลูกจะยืนชวนเซเปก๊โง

รังจุดไวยังสะบัดจะพัดมัน

เห็นหมากก็ไล่เตะสะเปะสะปะ

เห็นเงาก็ยังจะอย่าขวางกัน

นี่คือผลสุราสารพัน

ของรู้อุทัยทัณฑ์มันมากมาย

แล้วหลวงตาสรุปบทโทษศิลห้า

ของงอย่ามัวเมาเข้าจรดสาย

เพื่อโลกนี้โลกหน้าสุขสบาย

ปฏิบัติทำถวายใจสุขเอย

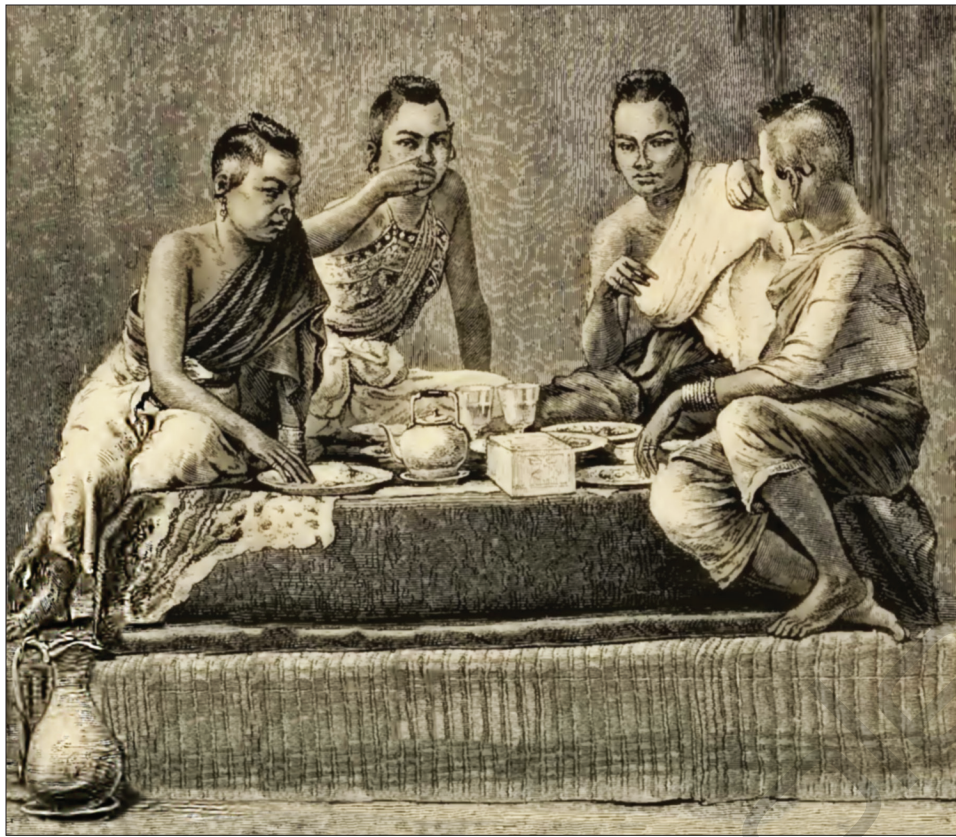
เหตุทั้ง ๒ อย่างนี้ จึงทรงพระราชศรัทธาสร้างพระพุทธรูปใหญ่หุ้มด้วยทองคำ เพื่อให้เป็นพระพุทธรูปฉลองพระองค์รัชกาลที่ ๑ และรัชกาลที่ ๒

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปรึกษาพระภิกษุสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ มงกุฎเมื่อครั้งยังทรงพระผนวช จึงมีพระราชดำริว่าพระพุทธรูปควรมีความสูงในราว ๖ ศอก จึงได้ทรงพระราชอุทิศพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์สร้างพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างพระจักรพรรดิราช ๒ องค์ จารึกพระนามองค์หนึ่งว่า พระพุทธรูปยอดีฟ้าจุฬาโลกย์ ทรงพระราชอุทิศถวายสมเด็จพระบรมอัยกาธิราช จักรพรรดินาถบพิตร อีกองค์หนึ่งจารึกพระนามว่า พระพุทธรูปเลิศล้ำสุลาสัย ทรงพระราชอุทิศถวายสมเด็จพระบรมชนกนาถบรมมหาราชบพิตร

แต่เดิมรัชกาลก่อนหน้าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เรียกว่า แผ่นดินตันและแผ่นดินกลาง ตามลำดับ พระองค์จึงทรงหวั่นวิตกว่าประชาชนจะเรียกแผ่นดินของพระองค์ว่า “แผ่นดินปลาย” ซึ่งหมายถึงสิ้นสุดสมัยรัตนโกสินทร์ อันจะเป็นอัปมงคล จึงมีพระบรมราชโองการให้ตั้งนามแผ่นดินตามพระพุทธรูปฎิมากรทั้ง ๒ พระองค์ แผ่นดินตันให้ใช้ว่าแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธรูปยอดีฟ้าจุฬาโลก แผ่นดินกลางให้ใช้ว่าแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธรูปเลิศล้ำสุลาสัย ซึ่งต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้เปลี่ยนสร้อยพระนามเป็น “นาลาย”

เหตุการณ์ในการสถาปนาพระพุทธรูปทรงเครื่องอย่างพระจักรพรรดิราชนั้น เป็นการยืนยัน

(ซ้าย) พระพุทธรูปยอดีฟ้าจุฬาโลกย์ (ขวา) พระพุทธรูปเลิศล้ำนาลาย (ภาพจาก Facebook เพจ : หอสมุดพิบูลศิลปาคาร)

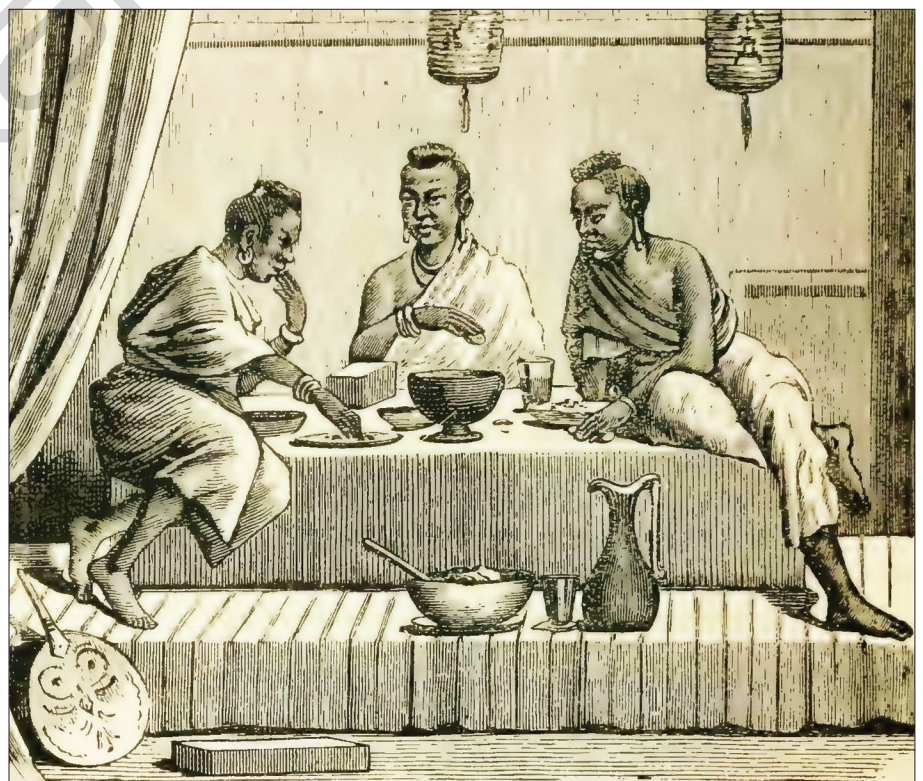

(บน) ภาพ Siamese Ladies at Dinner (สุภาพสตรีสยามในมือเย็น) (ภาพจากหนังสือ *Travels in the Central Parts of Indo-China (SIAM), Cambodia, and Laos*, (Vol. 1), London : William Clowes and Sons, 1864, p. 98.)

(ล่าง) ภาพ Siamese Women at Dinner (สตรีสยามในมือเย็น) (ภาพจากหนังสือ *The World's Inhabitants or, Mankind, Animals, and Plants*, New York : Ward, Lock & Co., 1888, p. 340.)

ในวงการหนังสือเก่า ตำรับตำราอาหารเป็นหมวดเลื่องชื่อเรื่องราคาค่างวดแพงระยับอันดับต้นๆ ด้วยเหตุว่าทั้งจากปากผู้ซื้อ (Demand) มักเป็นเซฟหรือเจ้าของกิจการผู้มีกระเป๋าสตางค์จะตามล่าหาสูตรกับข้าวโบราณเพื่อต่อยอดการสร้างเนื้อหา (Content) ทางธุรกิจ หรือจากฝั่งผู้ขาย (Supply) ก็มักพบว่าตำราเหล่านี้โดยมากล้วนกรำศึกผ่านสมรภูมิกันคร่ำอย่างโหดโหดจนยากจะหลงเหลือถึงมือในสภาพบริบูรณ์นัก ลักษณะพิเศษหนังสือเก่าชนิดนี้บ่อยครั้งจึงปรากฏด้วยสภาพเคยโดนน้ำและใช้งานอย่างยับเยินมากกว่าหนังสือเก่าประเภทอื่นที่เคราะห์ดีถูกจับแช่แข็งอยู่บนหิ้งแต่กลับพบว่าถูกปลวกหนอนซ่อนไชเป็นอาหารอันโอชะเสียมากกว่านักรบเซ่นตำราปรุงอาหาร

ด้านแวดวงวรรณกรรม การศึกษา ศาสตร์แห่งการปรุงอาหาร (Gastronomy) ผ่านตำรากับข้าวเหล่านี้ด้วยมุมมองมนุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ เพิ่มพูนขึ้นอย่างมากในโลกวิชาการตะวันตก ด้านสังคมไทยที่เพิ่งตื่นตัวกับวิทยาการการจัดพิมพ์แบบสมุดฝรั่งยังไม่ถึง ๒ ศตวรรษนี้ การ

จากประวัติการศึกษาของบรมครูสายเยาวภาท่านนี้ เป็นที่น่าสังเกตว่า ม.ร.ว. ต้องได้ผ่านการศึกษาที่โรงเรียนกุลสตรีวังหลังระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๐-๔๓ ซึ่งประจวบพอดีกับครั้งสถาบันนี้จัดพิมพ์หนังสือ *ปะทานุกรม การทำของควาของหวานอย่างฝรั่งแลสยาม* (พ.ศ. ๒๔๔๑) จนถึงราว พ.ศ. ๒๔๔๘ จึงกลับบ้าน รวมเวลาอยู่ในวัง ๙ ปี เมื่อออกมาอยู่บ้านได้ ๓ ปี พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ผู้เป็นบิดาลิ้นพระชนมใน พ.ศ. ๒๔๕๕ ทายาทได้พร้อมใจกันยกตำแหน่งพร้อมที่ดินข้างเคียงให้เป็นของรัฐใช้เป็นโรงเรียนสำหรับกุลสตรีได้รับพระราชทานชื่อโรงเรียน “สายปัญญา” จากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ม.ร.ว. ต้องเริ่มเข้ารับงานเป็นครูใหญ่ท่านแรกตั้งแต่วันที่ ๑๓ พฤษภาคม ๒๔๖๐ จนเกษียณ เป็นที่เคารพนับถือของคณากรรมการและบ่มเพาะยอดฝีมือด้านการครัวระดับตำนานจากสายนี้อีกจำนวนมาก ครั้นเมื่อถึงบั้นปลายแห่งชีวิตยัง “ยึดหนังสือกับข้าวมีชื่อของ Mrs. Beaton ไว้เป็นหลัก”^{๑๖} และถือมั่งสวัริติ บรมครูแห่งตำรับสายเยาวภาท่านนี้ถึงแก่อนิจกรรมอย่างสงบด้วยโรคชราเมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม ๒๕๑๐ สิริอายุ ๘๓ ปี ๘ เดือน ๑๘ วัน

แม่ครัวหัวป่าก์ สุดยอดปาทะวิชาเชิง “ลายลักษณ์” (Literacy)

“ผู้นำความรู้ที่ปิดบัง ซ่อนเร้นอยู่ภายในครัวเรือน (domestic space) มาเป็นเวลาแรมร้อยปี ออกพิมพ์เผยแพร่สู่พื้นที่สาธารณะ”^{๑๗}

ลำพังการเลือกตั้งชื่อ “แม่ครัวหัวป่าก์” ของท่านผู้หญิงเปลี่ยน ภาสกรวงศ์ ก็ย่อมสะท้อนถึงความรู้เชิงอักษรศาสตร์ได้อย่างลึกซึ้ง มิพักต้องกล่าวถึงเนื้อหาภายใน แสดงการอธิบายถึง “ปาทะศิลปะ และ คลุหะวิทยา” อันหมายความว่า “ศิลปะแห่งการหุงต้ม และ วิทยาด้านการเรือน” ยิ่งได้ช่วยยกระดับ “ตำรากับข้าว” ให้พ้นจากบันทึกกันครัวขึ้นสู่วรรณกรรมชิ้นหนึ่ง

แม่ครัวหัวป่าก์จัดพิมพ์ขึ้นครั้งแรกปลายสมัยรัชกาลที่ ๕ ในวาระทำบุญฉลองอายุครบ ๖๑ ปี และฉลองสมรสครบ ๔๐ ปีของผู้ประพันธ์ เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม ๒๔๕๑ โดยพิมพ์แจกเป็นของชำร่วยจำนวน ๔๐๐ ฉบับ เป็นที่เลื่องลือเสาะแสวงหากันทั่วไป และต่อมาเริ่มทยอยพิมพ์ออกมาทีละเล่ม จนเล่มสุดท้ายเท่าที่พบคือเล่มวันที่ ๕ พฤศจิกายน ร.ศ.

(ซ้ายบน) ปก “ตำราปรุงอาหารสำหรับรอบปี” โดยนางสมรรถนันท์พล

(ซ้ายล่าง) ปก “ตำราอาหารหลานแม่ครัว” โดยหลานแม่ครัวหัวป่าก์ ม.จ. จันทร์เจริญรัชนี้

(ขวา) ท่านผู้หญิงเปลี่ยนภาสกรวงศ์ กับธิดาทั้งสาม (ซ้าย) เจ้าจอมพิศว์ในรัชกาลที่ ๕ (ยืน) หม่อมพัฒน์ รัชนี้ มารดาของ จ.จ.ร. และ (ขวา) คุณหญิงพวงภรรยาพระยาดำรงราชพลขันธ์

พิมพ์แรก หน้าแจ้งความ ลงวันที่ ๒๑ กันยายน ร.ศ. ๑๒๘ (พ.ศ. ๒๔๕๒) ไว้ว่า “ด้วยตำราแม่ครัวหัวป่าก์เล่ม ๔ นี้ได้พิมพ์ค้างเรีสร้างมานั้น เปนเหตุด้วยเอดิเตอร์หลบหนีตามผู้หญิงไป ตำราที่คัดรวบรวมลงพิมพ์ค้างไว้ก็สูญหายไปด้วยค้นไม่ได้ จึงได้สืบติดตามก็ยังไม่ได้ตัว ส่วนลูกที่ดิฉันให้เป็นผู้รวบรวมทำตำราขึ้นไว้ก็มีเรือนไป”^{๔๘} สิ่งที่น่าสนใจภายในหนังสือเล่มเดียวกันนี้ คือคุณพวงได้อ้างอิงย่อหน้าสำคัญหนึ่งไว้ว่า “คำว่าแม่ครัวหัวป่าก์นี้ เจ้าพระยาภาสกรวงศ์บิดาของข้าพเจ้าได้อธิบายและแปลศัพท์ไว้ว่า แปลว่าปากเป็นใหญ่ นั่นเอง หัวแปลว่าใหญ่ ปากแปลว่าปาก นั่นเอง แต่เลือนรางกันมาก เลยกลายเป็นแม่ครัวหัวป่าก์ โปรดทราบไว้ดังนี้”^{๔๙}

ทั้งนี้ตำรากับข้าวของคุณพวงนับเป็นหนังสือหาได้ยาก รวมถึงชีวประวัติที่ยังรอวันแกะรอยเพิ่มเติมเนื่องจากถึงปัจจุบันผู้เขียนยังไม่เคยพบหนังสืออนุสรณ์งานศพของท่านแต่อย่างใด

วังแตก รัตนโกสินทรศก ๑๕๐

“เมื่อเปลี่ยนการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เจ้านายต่างเสด็จหนีภัยการเมืองไปประทับยังต่างประเทศ ต่างทิ้งวังสุนันทาไป”

ม.ล. เนื่อง นิลรัตน์^{๕๐}

ประเทศสยามพลิกแผ่นดินเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ภายหลัง “วังแตก” ตำราตำรามากมายที่อ้างว่าเป็น “อาหารชาววัง” ได้ทยอยจัดพิมพ์เผยแพร่สู่โลกหนังสือไม่น้อย ไม่ว่าจะเป็นจัดจำหน่ายโดยตรงหรือแจกจ่ายเป็นอนุสรณ์งานศพ เช่น ตำหรับสายเยาวภา (พ.ศ. ๒๔๗๘) จัดพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเยาวภาพงศ์สนิท และ ตำราทำกับข้าวฝรั่ง ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ (แปล) ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การเปลี่ยนแปลงการปกครองกลับช่วยส่งเสริมจุดขายของ “อาหารชาววัง” อีกครั้งหนึ่งภายใต้ระบอบเก่าเคย

สมรภูมิตนุธรรมอาหารการกิน หลังรัชกาลที่ ๙ เสด็จนิวัตพระนคร สู่การฟื้นฟูกับข้าวราชสำนัก

นับจากในหลวงรัชกาลที่ ๙ เสด็จนิวัตพระนครเป็นการถาวร ในปลายปี พ.ศ. ๒๔๙๔ กิจกรรมของราชสำนักดำเนินไปอย่างคึกคัก หากกล่าวเฉพาะด้านอาหาร บุคลากรจากสายปัญญาสมาคมมีส่วนร่วมสร้างสรรคอย่างมาก โดยเฉพาะ ๒ พี่น้องตระกูลชุมสายคือ ม.ล. ตั้ว ชลมารคพิจารณ์ (พ.ศ. ๒๔๔๔-๒๕๐๘) และ ม.ล. เต็บ ชุมสาย (พ.ศ. ๒๔๕๖-๒๕๒๙) ทั้งคู่เป็นธิดาของพระยาสิทธิศักดิ์สนิทวงศ์ (ม.ร.ว. ถัด ชุมสาย) กับคุณหญิงสิทธิศักดิ์สนิทวงศ์ (ดี โกศาสมบัติ) และเป็นพี่น้องกับ ม.ล. ต้อย ชุมสาย (พ.ศ. ๒๔๔๙-๒๕๐๔) นักเขียนนักหนังสือพิมพ์ชื่อดัง หนึ่งในคณะสุภาพบุรุษของ กุหลาบ สายประดิษฐ์ และผู้บุกเบิกวงการถ่ายภาพชุดของไทย

ม.ล. ตั้วผู้เป็นพี่สาว สมรสกับพระยาอินทสิงห์คนสุดท้ายคือ พระยาชลมารคพิจารณ์ (พงศ์ สนิทวงศ์) และเมื่อปฐมวัยศึกษาที่โรงเรียนสตรีวิทยา เดิมบิดาคิดจะส่งเข้าไปอยู่ในวังกับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเยาวภาพงศ์สนิท ทว่ามารดาทัดทานไว้ ถึงกระนั้นก็ได้ติดตามมารดาไปเข้าเฝ้าเสด็จฯ อยู่เสมอ ทำให้ได้รับประทานความรู้เนื่องด้วย “พระองค์นี้ทรงเป็นพหูสูตร และทั้งไม่ทรงหวงวิชา โดยเฉพาะการครัว” ม.ล. ตั้วมักไปจ่ายตลาดเอง ทั้งยังเป็นนักล่าสัตว์มีฝีมือ สามารถล้มอูได้ด้วยปืน .๒๒ เพียงนัดเดียว แต่การยิงสัตว์นั้นเป็นการหาอาหารมาพอรับประทานระหว่างท่องเที่ยวในป่า มากกว่าจะยิงด้วยความสนุก

ใน พ.ศ. ๒๔๙๕ ราชสำนักของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ก่อตั้งสถานวิทยุ อ.ส. (อักษรย่อพระที่นั่งอัมพรสถาน) ม.ล. ตั้วได้แสดงสู่สาธารณชนผ่านรายการอาหารและใน พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้รับการโปรดเกล้าฯ ให้เป็น “หัวหน้าพระเครื่องต้น” ซึ่งต่อมาสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ทรงรวบรวมบทบรรยาย

ตำรับเนื้อวัวต้กเคพร

เครื่องปรุง	๑. เนื้อวัวสันตะเอียด	๒ ถ้วย
	๒. กระเทียมประมาณ	๑๐ กลีบ
	๓. พริกขี้หนู	๑ ช้อนชาพูน
	๔. พริกเหลือง	๑๐ เม็ด
	๕. ใบกะเพราเด็ดแล้ว	๑ ถ้วย
	๖. คอกกะเพราเด็ด	๒ ช้อนคาว
	๗. น้ำตาล	๑ ช้อนคาว
	๘. เกลือ	๑ ช้อนชา
	๙. พริกไทย	๒๐ เม็ด
	๑๐. น้ำปลา	พริกแกง
	๑๑. น้ำมันหมู	๑ ถ้วย

วิธีปรุง ปอกกระเทียมกลีบโตบ้าง เล็กบ้าง ๑๐ กลีบ โขลกพร้อมกับเกล็ดพริกไทยให้ละเอียด ใส่พริกทั้งสองอย่างและคอกกะเพราลงบดพอแตกทั่ว ทั้งกระเทียมน้ำมันหมูพอร้อน

อันลือชื่อ ก็เติบโตมาภายใต้สำนักพระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์นี้จนมีความชำนาญด้านปรุงอาหารหวาน นอกจากนี้เป็นผู้ที่มีรสมือหาตัวจับยากแล้ว ยังเป็นผู้ไม่ปิดบังตำราตรงกันข้ามกลับมีความยินดีที่จะถ่ายทอดสิ่งเหล่านั้น และทุกครั้งที่ได้ถ่ายทอดแก่ผู้ใดแล้วก็ตาม ก็จะต้องพูดติดปากเสมอว่า “เป็นตำราพระวิมาดา” แสดงถึงความยกย่องพระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์ในฐานะที่ทรงเป็นต้นตำรับ และแสดงถึงความเป็นผู้ไม่แอบอ้างว่าอาหารอร่อยเป็นเพราะเพียงฝีมือผู้ปรุงเท่านั้น ตำรับเป็นส่วนสำคัญด้วย เจ้าจอมสดับได้จัดพิมพ์เผยแพร่ ตำรากับข้าวไทย เฉพาะเครื่องจิ้มและข้าวสำเร็จต่างๆ ของสำนักพระวิมาดา^{๗๗} ในขณะมีชีวิตอยู่^{๗๘} ครั้นเมื่อถึงแก่อนิจกรรมแล้ว หลานสาวยังได้นำมาจัดพิมพ์ประกอบไว้ในหนังสืองานศพด้วยเช่นกัน

(ล่างซ้าย) เจ้าจอมสดับ ในรัชกาลที่ ๕ ภาพถ่ายเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๗ อายุ ๗๔ ปี

(ล่างขวา) ม.ล. เนือง นิลรัตน์ อดีตข้าราชการบริพารผู้ใช้ชีวิตในวังสวนสุนันทากว่า ๒๐ ปี

ภายหลังงานพระราชทานเพลิงศพ เจ้าจอมสดับไม่นาน เรื่องราวของพระองค์เจ้าสายสวลีภิรมย์นี้ยังได้รับการขบขันมากขึ้นในช่วงไม่กี่ทศวรรษที่ผ่านมา เริ่มจากราว พ.ศ. ๒๕๓๐ จากเรื่องเล่าของ ม.ล. เนือง นิลรัตน์ (พ.ศ. ๒๕๕๖-๒๕๕๙) อดีตข้าราชการบริพารผู้ใช้ชีวิตในวังสวนสุนันทากว่า ๒๐ ปี นับตั้งแต่แรกเกิดจนถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครอง อย่างไรก็ดีกว่า ม.ล. เนืองจะสร้างชื่อเสียงจากงานประพันธ์ก็ล่วงเข้าวัย ๙๐ ปีเศษแล้ว เมื่อเริ่มทยอย

เขียนบทความลงพลอยแถมเพชรด้วยคอลัมน์ชื่อ “ชีวิตในวัง” และ “ชีวิตนอกวัง” จนรวมเล่มเป็นหนังสือยอดนิยม ๒ ชุด คือ ชุดชีวิตในวัง ๒ เล่ม และ ชุดชีวิตนอกวัง ๑๑ เล่ม รวมทั้งได้สร้างผลงานชิ้นสำคัญให้กับวรรณกรรมอาหารก่อนลาโลกไม่นานด้วยเล่ม ตำรากับข้าวในวัง

ส่งท้าย

การแนะนำตำรากับข้าวฉบับสำคัญให้ครอบคลุมได้หมดภายในหนึ่งบทความย่อมเป็นเรื่องเหนือวิสัย แต่อย่างน้อยก็พอฉายภาพเป็นสังเขปเพื่อให้เห็นสายธารวรรณกรรม

กำเนิดโปสการ์ด ภาพ “พระปิยมหาราช”

ไกรฤกษ์ นานา

นักวิชาการทางประวัติศาสตร์

โปสการ์ดพระบรมฉายาลักษณ์ของพระปิยมหาราช มีมาเนิ่นนาน ตั้งแต่ต้นรัชกาลโดยส่วนใหญ่พิมพ์เผยแพร่ภายในทวีปยุโรปก่อนและแม้จะล่วงมาถึงเมื่อเสด็จพระราชดำเนินยุโรปครั้งแรก (ค.ศ. ๑๘๙๓) แต่ก็ยังไม่ให้พบเห็นในสยาม จนกระทั่งทศวรรษสุดท้ายในรัชกาลที่ ๕ จึงได้เกิดความนิยมขึ้นจากกระแสที่ทรงเก็บสะสมเองและทรงให้ความสำคัญกับภาพบนโปสการ์ดตามแฟชั่นที่นิยมทำกันในหมู่ผู้มีระดับในยุโรป

(ขวา) โปสการ์ดสมเด็จพระปิยมหาราชฉายที่กรุงเบอร์ลิน เยอรมนี ค.ศ. ๑๙๐๗ เป็นชุดภาพที่โปรดปรานที่สุด (เอกสารเก่าต้นฉบับ ของสะสม คุณไกรฤกษ์ นานา)

“โปสการ์ด” เป็นนวัตกรรมการพิมพ์ภาพวาดหรือภาพถ่ายลงบนแผ่นกระดาษชิ้นไม่ใหญ่ ด้านหน้าเป็นภาพวิวหรือบุคคล ด้านหลังจะเว้นช่องไว้ให้ใส่ชื่อและที่อยู่ของผู้รับ มีช่องว่างให้เขียนข้อความสั้นๆ เพื่อแสดงความระลึกถึงกัน

ถือกำเนิดขึ้นครั้งแรกในทวีปยุโรปก่อนที่อื่นๆ เมื่อประมาณ ๑๖๐ ปีมาแล้ว (ตรงกับปลายรัชกาลที่ ๔) โดยในครั้งแรกๆ จะพิมพ์ภาพวิวทิวทัศน์หรือภาพการกลับบ้านของทหารจากศึกสงครามส่งไปหาญาติพี่น้องในกลุ่มประเทศยุโรปตอนกลางเป็นปฐม

มาเติบโตแบบนิยมกันในระดับสากลเมื่อมีการตกลงนานาชาติครั้งใหญ่ที่เรียกว่า “การประชุมใหญ่สากลปารีส” ค.ศ. ๑๘๘๔ (พ.ศ. ๒๔๒๗) ที่กรุงเบอร์ลินในเยอรมนี ซึ่งสยามก็ได้ส่งพระองค์เจ้าปฤษฎางค์เป็นผู้แทนรัฐบาลเข้าร่วมประชุมด้วย^(๑)

ทำให้มีการลงนามในกติกาสากลเรื่องจัดพิมพ์ตราไปรษณียากร และกำหนดอัตราส่งไปรษณีย์ภัณฑ์ระหว่างประเทศอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นกิจจะลักษณะ^(๒)

สยามจึงเริ่มผลิต “แสตมป์” และ “ไปรษณียบัตร” ขึ้นในยุคแรกเพื่อจัดส่งออกไปนอกประเทศ เกิดเป็นธุรกิจการเขียนจดหมายและส่งไปรษณียบัตรอย่างเป็นทางการเป็นลำดับ ประมาณกลางรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ. ๒๔๓๐)

ภูพระบาท ไม่ใช่ภูภูเวียง ในตำนานอุรังคธาตุ

ดร. ยุทธพงศ์ มาตย์วิเศษ

ภูมิหลัง

ภูพระบาท ตั้งอยู่บนทิวเขาภูพานด้านตะวันตก ในเขตอำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี มีสภาพทั่วไปเป็นลานหินและเพิงหิน ลักษณะพิเศษทางธรรมชาติบนภูพระบาท ทำให้ถูกใช้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ตั้งแต่อดีต ดังที่ปรากฏร่องรอยภาพเขียนสียุคก่อนประวัติศาสตร์ อายุราว ๒,๕๐๐-๓,๐๐๐ ปี หรือร่องรอยการดัดแปลงเพิงหินธรรมชาติให้เป็นศาสนสถานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

เมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๗ ยูเนสโก (UNESCO) ได้ขึ้นทะเบียนอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทและแหล่งวัฒนธรรมสิมาวัดพระพุทธรูปบาทบัวบานเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมโดยใช้ชื่อว่า ภูพระบาท ประจักษ์พยานแห่งวัฒนธรรมสิมาสมัยทวารวดี (Phu Phrabat, a testimony to the Sima stone tradition of the Dvaravati period) ในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญ ครั้งที่ ๔๖ ณ กรุงนิวเดลี ประเทศอินเดีย การประกาศของยูเนสโกครั้งนี้ ทำให้อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกลำดับที่ ๘ ของประเทศไทย และแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมแห่งที่ ๕ ของประเทศไทย

ความสำคัญของภูพระบาทในอดีต ได้สะท้อนผ่านตำนานและเรื่องเล่าของผู้คนในท้องถิ่นที่อ้างอิงกับสภาพภูมิศาสตร์ นิทานอุสาบารสและตำนานอุรังคธาตุได้ช่วยเน้นให้ผู้คนเชื่อว่าเป็นเรื่องจริงที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ของภูพระบาท ทำให้เกิดการตีความตำแหน่งต่างๆ ของพื้นที่ในเรื่องราว และทรงจำบอกเล่าต่อๆ กันมาจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้นบริเวณภูเขาที่ปัจจุบันเรียกว่าภูพระบาทในอดีตอาจมีชื่อในการรับรู้ของผู้คน
กลุ่มน้ำใจว่าโพนบก อีกทั้งยังเป็นจุดแสวงบุญที่มีรอยพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ถึง ๒ รอย
ที่ถูกกล่าวถึงอย่างแพร่หลาย พระยาศรีไชยชุมพวจึงบันทึกเรื่องราวของพระพุทธรูปที่
โพนบกลงในตำนานอุรังคธาตุ

ต่อมาเรื่องราวในตำนานอุรังคธาตุถูกเล่าผ่านมุขปาฐะโดยไม่ได้อ้างอิงตามลายลักษณ์
กอปรกับรอยพระพุทธรูปในพื้นที่ใกล้เคียงในตำนานเดียวกันมีชื่อว่าพระพุทธรูปบัวบาน
จึงอาจทำให้มีการเรียกพระพุทธรูปที่โพนบกว่า พระพุทธรูปบัวบก เพื่อให้คล้องจองกับ

(ซ้าย-ขวา) รอยพระพุทธรูปที่ภูพระบาท ซึ่ง
มีชื่อเรียกตามตำนานอุรังค
ธาตุว่า “โพนบก” ใน พ.ศ.
๒๔๖๓-๖๖ มีการสร้างเจดีย์
ทรงบัวเหลี่ยมคล้ายพระ
ธาตุพนมองค์เดิมครอบรอย
พระพุทธรูปไว้ (ภาพจาก
โดรนมิติชนทีวี)

“ภูพระบาท” คือ “เมืองพาน” ในประวัติศาสตร์สังคมลุ่มน้ำโขง (สมัยอาณาจักรศรีโคตรบูรณ-ล้านช้าง)

กำพล จำปาพันธ์

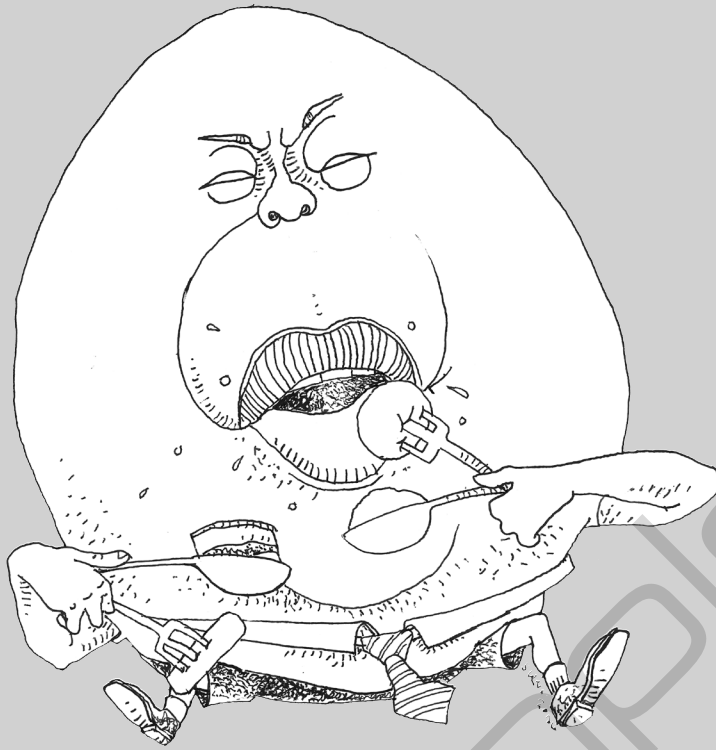

(๑)

บทเรียนจากการขึ้นทะเบียนมรดกโลกครั้งก่อน

การที่ “ภูพระบาท” ได้รับการขึ้นทะเบียนจากยูเนสโกให้เป็น “มรดกโลก” เมื่อวันที่ ๒๗ กรกฎาคม ๒๕๖๗ เป็นเรื่องน่ายินดีอย่างยิ่ง แต่ก็มีเรื่องที่คุณเขียนอดกังวลใจไม่ได้ เพราะในการขึ้นทะเบียนภูพระบาท ขึ้นโดยใช้ชื่อเต็มว่า “ภูพระบาท ประจักษ์

● กองทัพเดินทางด้วยท้อง
เขาพากันกิน กิน กิน จนลืมน้ำ
ไร้อาการคล่องคอ
ไร้ซึ่งความรื่นเริง
โลกปัจจุบันมีเรื่องปัจจุบันทันด่วนแทบทุกวัน
ความไม่คล่องตัว
กำเนิดความติดขัด
ดอกเบี๋ยทำให้อึ้งอ้าย
ไขมันแปะความอ้วนทำให้อึดอัด
รบกับศัตรูหมู่ปัจเจกมิตรแม้กระทั่งเงา
ก็ยังแพ้วพาย
สู้คนที่เขาเบาสบาย คล่องตัว มิได้
เขาอยู่ในวินัย ฝึกมาเป็นอย่างดี
เป็นทหารหาญ
แลมสุภาพอ่อนโยนเป็นภาษาคน --- ●

“เหนียม”